

O svobodě k něčemu a o umění být

LADISLAV MAJOR

*Autor (nar. 1935) je filozof,
působí na Univerzitě Karlově*

Němec ERICH FROMM (1900-1980), který po nacistickém převratu trvale působil v USA a v Mexiku, patří k významným filozofům a psychologům naší doby. Jeho rozsáhlé dílo se dosud těší nemalé pozornosti; v šedesátých letech proniklo nazvody odporu ideologických strážců i k nám (Umění milovat; Člověk a psychoanalýza, Lidské srdce). Po listopadu 1989 se rychle objevily další spisy: Strach ze svobody, Mít, nebo být? a Budete jako bohové. Naše vojsko nyní vydalo zajímavý text z pozdního období - UMĚNÍ BÝT.

Jako každý významný myslitel má i Fromm své stoupence a odpůrce. První na něm obdivují erudovanost, šíři a různorodost teoretického zájmu i četné myšlenkové výboje. Kromě toho Fromma ctí též jako bojovníka za povznesení individuálního i sociálního života člověka, jako odvážného kritika nejhoršího zla naší doby - totalitarismu. Oponenti mu naopak vytýkají levicovou orientaci, duchovní závislost na Marxovi. Je zde zřejmě možné mnohé vytýkat, zároveň je však nutno připomenout, že Fromm neměl s oficiálním mar-

xismem nic společného. Na Marxovi mu imponovalo především to, že dokázal osvětlit hluboké konflikty rodící se industriální společnosti. Hlavním inspirativním zdrojem mu ostatně byl po celý život Freud, byť k němu přistupoval přísně kriticky, a velká světová náboženství.

Jádro Frommovy filozofie tvoří teorie člověka, svobody a dějin. Člověk je definován svou svobodou, zrodil se totiž v okamžiku, kdy poprvé řekl přírodě „ne“. Je tak trochu zvíře, svou zvířecí povahou zároveň podstatně přesahuje. Přesah je však tíživý: člověk ztratil svůj domov a s ním původní bezpečí, stal se cizincem uprostřed nehostinného světa, nikdo mu nepomůže, vše musí řešit sám. Je, sartrovsky řečeno, odsouzen ke svobodě a dějinám. Rád by se vrátil do mateřského lůna přírody, leč je to zcela nemožné: musí chtít nechtě postupovat vpřed, být klopytavě, nejistě a s obavami. Tragičnost lidského údělu je o to větší, že on jediný si uvědomuje svou smrtelnost a zná nepřekonatelný nesoulad mezi krátkostí života a neohraničeností touhy.

Svoboda má dvě úrovně, nižší vyjadřuje směr „od“, pozitivní je „k“. Tkví v cílevědomém usilování jedince o osobní a duchovní růst v harmonii s druhými. V reálném dějinném pohybu však často naráží na velké obtíže, jež Fromm vidí v dneš-

Erich Fromm

Repro LN

ní překomercializované industriální době, kdy se jedinec uprostřed anonymního davu cítí opuštěněji než kdy jindy a pln bezraděje se utíká k často falešným řešením.

Už ve slavném Mít, nebo být? ukazuje Fromm v jisté podobnosti s Gabrielem Marcellem, že člověk se vždy rozhoduje mezi dvěma základními pojetími žití. Orientace na „být“ je autentická, usilující o kladný růst a spolupráci. Druhá, zaměřená na „mít“, je naopak upadlá a odcizená, hledá smysl života ve vlastnění

a konzumu, spolupráce je pro ni nemožná, neboť ostatní představují konkurenci, hrozbu. Fromm však věří, že je možná náprava na individuální i společenské úrovni.

Traktát Umění být, jež přímo na spis Mít, nebo být? navazuje, je zajímavý jako teoreticky fundovaná praktická rukověť, jak pozitivně změnit sebe sama, jak se naučit „umění být“. Především se musíme vyvarovat falešných svodů: vlivu reklamy, tíhnutí k tělesné i duševní lenivosti a roztékání. Musíme se učit žít bez iluzí, chápat, že v námaze a bolesti je cosi kladného, že právě ony tvoří součást plodného žití. Musíme si osvojovat sebekázeň a schopnost náročně sebeanalýzy odkrývající zasuté konflikty duše. A především prakticky překonávat vlastní hrubé sobectví. Jako vhodný pomocný prostředek nabízí Fromm svou neortodoxní transterapeutickou psychoanalýzu.

Frommovi lze možná místy vytýkat jistou povrchnost, nedostatečné propracování některých myšlenek, či v neposlední řadě sklon k utopickým vizím. Přesto ale i dnes zůstává jeho humanismus v mnohém aktuální a stojí za prostudování.

Erich Fromm: Umění být. Vydalo Naše vojsko, Praha 1994. Přeložili Vlastislava Žihlová a Milan Váňa. Předmluva Rainer Funk. Doslov Zdeněk Janík. 128 stran, náklad neveden, cena 62 koruny.

Ladislav Major

Der Autor /geb. 1935/
ist Philosoph, wirkt
auf der Karlsuniversität

Über die Freiheit für Etwas und die Kunst des Seins

Der Deutsche Erich Fromm /1900-1980/, der nach dem Nazi-Umsturz ständig in den USA und in Mexiko wirkte, gehört zu den bedeutenden Philosophen und Psychologen unserer Zeit. Sein umfangreiches Werk erfreut sich bisher einer keinesfalls geringen Aufmerksamkeit; in den sechziger Jahren war es trotz des Widerstandes ideologischer Wächter auch zu uns durchgedrungen /Die Kunst des Liebens, Der Mensch und die Psychoanalyse, Das menschliche Herz/. Nach dem November 1989 erschienen bald weitere Werke: Die Angst vor der Freiheit, Haben, oder Sein? und Ihr werdet wie Gott. Der Verlag Naše vojsko hat jetzt den interessantesten Text aus der späteren Zeit - Die Kunst des Seins - herausgegeben.

So wie jeder bedeutende Denker hat auch Fromm seine Anhänger und Widersacher. Die ersteren bewundern in ihm die Erudition, die Breite und Verschiedenartigkeit des theoretischen Interesses sowie die zahlreichen gedanklichen Offensiven. Ausserdem schätzen sie Fromm auch als Kämpfer für die Emporhebung des individuellen und sozialen Lebens des Menschen, als mutigen Kritiker des schlimmsten Übels unserer Zeit - des Totalitarismus. Die Opponenten werfen ihm im Gegenteil eine Links-Orientierung, die geistige Abhängigkeit von Marx vor. Sicher kann man hier vieles vorhalten, gleichzeitig muss man jedoch daran erinnern, dass Fromm mit dem offiziellen Marxismus nichts gemeinsames hatte. Bei Marx imponierte ihm vor allem, dass er imstande war, die tiefgehenden Konflikte der entstehenden industriellen Gesellschaft in Erscheinung treten zu lassen. Die wichtigste Quelle seiner Inspiration war übrigens während seines ganzen Lebens Freud, obwohl er streng kritisch an ihn herantret - und die grossen Religionen der Welt.

Den Kern der Philosophie Fromms bildet die Theorie des Menschen, der Freiheit und der Geschichte. Der Mensch ist durch seine Freiheit definiert, er ist nämlich in dem Augenblick zur Welt gekommen, als er der Natur zum ersten Mal sein "Nein" sagte. Er ist einigermassen Tier, gleichzeitig regt er jedoch wesentlich über sein tierisches Sein hinaus. Diese ~~Über~~ragung ist jedoch eine Bürde; der Mensch

